

MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNDƏ AZƏRBAYCAN TEATR SOSİOLOGİYASININ İNKİŞAF DİNAMİKASI

Teatr sosial institut olaraq daim cəmiyyətin bütün institutları ilə təmasda, qarşılıqlı təsir şəraitində yaşayır və fəaliyyət göstərir. Başqa sözlə, zaman-məkan sənət növü olan teatrın fəaliyyəti eyni zamanda digər sosial institutlarda baş verən proseslərdən asılıdır. Bir məsələni xüsusi vurğulayaq ki, teatr sadəcə sənət deyil, sosial-kulturoloji hadisədir və onun ən mühüm komponentlərindən, üzvi tərkib hissələrindən biri də tamaşaçıdır.

İncəsənətin başqa növlərindən öz canlılığı ilə seçilən teatr məhz pyes-aktyor-tamaşaçı üçbucağında mövcuddur. Hər bir tamaşaçı isə cəmiyyətin üzvü, yaşadığı solumun təmsilçisidir. Və ya belə də deyə bilərik ki, cəmiyyətin hər bir üzvü potensial tamaşaçıdır. Onu da nəzərə alsaq ki, sintetik və kollektiv sənət növü olan teatrda çalışan istər texniki, istərsə də yaradıcı işçilərin hər biri həm də cəmiyyətin evzüdür, onda problemin mürəkkəbliyi daha aydın olar. Bu mənada, teatr-tamaşaçı münasibətləri elə teatr-cəmiyyət münasibətləri deməkdir və onun mövcud durumunu və cəmiyyətdə tutduğu mövqeyi çox parlaq şəkildə əks etdirir.

Ölkəmiz artıq 25 ildir ki, öz müstəqillik dönməni yaşayır. Lakin qazandığımız dövlət müstəqilliyi xalqımıza heç də asan başa gəlməyib. 20 Yanvar, Xocalı soyqırımı kimi faciələr yaşayan xalqımız torpaqlarının 20 faizini itirib, 1 milyona yazın soydaşımız qaçqın və köçkün vəziyyətə düşüb. Dövlətimiz gərgin ictimai-siyasi proseslərdən, ağır sınaqlardan keçib. Sözsüz ki, milli teatrımızın dapayına bu sınaqlardan az düşməyib. Bu illər ərzində Azərbaycan teatrı müstəqilliyin verdiyi töhfələrdən bəhrələnsə də birbaşa cəmiyyətdə gedən proseslərlə bağlı olduğundan inkişafı heç də düzxətli getməyib. Dörd dövlət teatrı – İrəvan, Şuşa, Ağdam və Füzuli dövlət teatrları bu gün də qaçqınlıq həyatı yaşayır və fəaliyyət göstərirlər.

Müstəqilliyin ilk illərində - 1991-ci ildə Azərbaycanın əhalisi 7 milyon 218 min olmuş, teatr tamaşaçılarının sayı isə 1 milyon 584 min nəfər, başqa sözlə, hər 1000 nəfərə 218 tamaşaçı təşkil etmişdir. Və xatırladım ki, həmin il ölkəmizdə 20

teatr fəaliyyət göstərmişdir. Müstəqillik dövrü ərzində tamaşaçı sayı baxımından ən yüksək dinamika – 1 milyon 587 min tamaşaçı – 1993-cü ildə qeydə alınmışdır. Lakin təəssüf ki, sonrakı illərdə tamaşaçı sayı mənfi dinamika ilə davam etmiş və 2006-cı ildə bu rəqəm – 495 min tamaşaçıya düşmüşdür.

2006-cı il həm də Dövlətin teatr sahəsində islahatlara başlaması ili kimi səciyyələnə bilər. Belə ki, ölkə Prezidentinin 2006-cı ilin dekabrında imzaladığı “Teatr və teatr fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi bu sahədə islahatların əsasını qoydu. Daha sonra, ölkə Prezidentinin 2007-ci ildə imzaladığı “Azərbaycan teatr sənətinin inkişaf etdirilməsi haqqında” Sərəncam, 2009-cu ildə təsdiq etdiyi “Azərbaycan teatri-2009-2019-cu illərdə Dövlət Proqramı” yüksək səviyyəli hüquqi-normativ sənədlər kimi milli teatrın inkişafına ciddi təsir göstərmişdir.

Artıq 2007-ci ildən etibarən tamaşaçı sayında müsbət dinamika hiss olunmağa başlamışdır. 2010-cu ildə teatr tamaşaçılarının sayı 540, 2012-ci ildə 582 min olmuş, 2014-cü ildə 728 minə yüksəlmişdir. Lakin burada bir məqam var ki, onu demədən keçmək olmaz. Bu məqamda 2014-cü ilin göstəricisini müstəqilliyimizin ilk ili ilə müqayisə etmək istərdik. Beləliklə, bir daha xatırladıq ki, 1991-ci ildə Azərbaycanın əhalisi 7 milyon 218 min, teatr tamaşaçılarının sayı 1 milyon 584 min nəfər olmasına baxmayaraq, 2014-cü ildə ölkə əhalisinin sayı 9 milyon 477.1 min, teatr tamaşaçılarının sayı isə 728 min təşkil etmişdir. Bağca sözlə, bu illər ərzində əhalinin sayı 2 milyondan çox artsa da tamaşaçıların sayı 856 min azalmış, hər min nəfərə düşən tamaşaçı sayı 218-dən 77-ə düşmüşdür.

Təəssüf ki, mən bu gün sizi rəqəmlərləyormaq məcburiyyətindəyəm. Çünki hər hansı keyfiyyəti kəmiyyətyaradır, rəqəmlərdə qərar tutur. Başqa sözlə, düşdüyümüz vəziyyəti, məhz rəqəmlər müəyyən edir. Fikir verin, bu gün yaşadığımız Yer kürəsində temperatur yüksəlir – global iqlim dəyişiklikləri baş verir; neftin qiyməti, dolların kursu dəyişir – bütün dünya bir-birinə dəyir, iqtisadi böhranlar, devalvasiyalar baş verir; silah satışı artır – lokal müharibələr ara vermir, terror aktları ara vermir, qaçqın və köçkünlərin sayı kəskin şəkildə yüksəlir, coğrafiyası genişlənir; iqtisadiyyatın texnologizləşməsi işsizlərin sayını artırır, cəmiyyətdə sosial durumu gərginləşdirir və s. və i.ə. Bəli, bu gün qloballaşan dünyanın ictimai-siyasi, sosial-mədəni mənzərəsini məhz bu artan və azalan rəqəmlər müəyyən edir.

Teatr sosiologiyasının mühüm sahələrindən biri, urbanizasiya problemi-dir. Çünki, bu urbanizasiya teatr prosesinə ən güclü və birbaşa təsir edən

amillərdən biridir. Diqqət yetirin, böyük şəhərlərin, meqapoloslərin həddən artıq yüklənməsi müasir dünyanın ən böyük problemlərindən birinə çevrilib. Bu gün dünya əhalisinin sayı 7 milyardı keçib. Dövlət statistika komitəsinin 2016-cı ilin əvvəlinə olan məlumata görə, Azərbaycanda 9 milyon 705.6 min əhali yaşayır ki, onun da 3 milyona yaxını bəşmənin payına düşür. Bu gün ölkəmizdə fəaliyyət göstərən 28 dövlət teatrından 2 qaçqın teatrı (İrəvan və Şuşa Dövlət Teatrlarını) da nəzərə alsaq yalnız 10 Dövlət teatrı Bakıda, 18-i isə əyalətdə yerləşir. Bütövlükdə Respublikamızda 1-opera balet, 19-dram, musiqili dram, 8-uşaq və gənc tamaşaçıları teatrı fəaliyyət göstərir.

Hazırda ölkəmizdə şəhər əhalisini sayı 53 faizi keçib. Bəs 2.14 min kv.km ərazisi olan paytaxtımızdaurbanizasiyanın səviyyəsi necədir? Çox acınacaqlı! Belə ki, ölkə üzrə hər 1 kv. km.-ə düşən əhalinin sıxlığı orta hesabla 112 nəfər olduğu halda, Bakıda hər kv. km.-də 1020 nəfər yaşayır. Daha acınacaqlı odur ki, bu rəqəmlər paytaxtın Yasamal rayonu üzrə 12 min 125 nəfər, nəsimi rayonu üzrə 21 min 710 nəfərdir: təsəvvür edirsinizmi, 1 kv. km-də 21.710 nəfərin yaşaması nə deməkdir?! Bu, bütün mənalarda və ilkin olaraq ekoloji mənada fəlakətdir.

Amma, Dövlət müstəqilliyinə 20 peşəkar teatr qədər qoyan Azərbaycan teatrı, bu gün 28 peşəkar dövlət teatrı ilə fəaliyyətini davam etdirir.Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, tamaşaçı sayında artıq müsbət dinamika müşahidə olunur. Teatrlarımız tez-tez xarici qastrollarda, beynəlxalq festivallarda müstəqil Azərbaycan Respublikasını təmsil edirlər. Bütün bunlar isə sözsüz ki, ölkədə aparılan teatr islahatının nəticəsidir.Amma bununla yanaşı, teatr-tamaşaçı münasibətində bir çox problemlər mövcuddur ki, hələ öz həllini gözləyir.

Açar sözlər: cəmiyyət,teatr, tamaşaçı, urbanizasiya, sosial.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://mincom.gov.az/assets/pdf/Hesabat-2013.pdf>
2. http://ict.az/old/az/index.php?option=com_content&task=view&id=3438&Itemid=122
3. <http://www.ntrc.gov.az>
4. <http://azteatr.musigi-dunya.az>
5. <http://teatrmuzeyi.musigi-dunya.az>
6. <http://teatrittifaqi.az>
7. <http://www.mct.gov.az>
8. <http://www.stat.gov.az/source/demography/>

Видади Гафаров (Азербайджан)

**Динамика развития театральной социологии Азербайджана
в годы независимости**

В статье рассматривается динамика развития театральной социологии Азербайджана в годы независимости. Автор, сопоставляя обширную статистическую информацию, исследует параметры влияния демографических и урбанистических процессов на решение зрительских проблем. По мнению автора, решение зрительских проблем находится в регулировании взаимоотношений общества и зрителей, являющихся членами этого общества.

Ключевые слова: общество, театр, зритель, урбанизация, социальный.

Vidadi Gafarov (Azerbaijan)

**Dynamics of development of theatrical sociology of Azerbaijan
during independence years**

The article deals with dynamics of development of theatrical sociology of Azerbaijan during independence years. The author studies influence parameters of demographic and urbanistic processes to the solution of spectator problems by comparing the extensive statistical information. According to the author, the solution of spectator problems is in the regulation of mutual relations between society and spectators – the members of this society.

Keywords: society, theatre, spectator, urbanization, social.